

REVIEW: IMRE DÁNIEL, AGENTUL CULTURAL AL LUI IGNÁC BATTHYÁNY SAU CUM S-A CONSTITUIT BIBLIOTECA BATTHYANEUM DIN ALBA IULIA

Marcela CIORTEA

Universitatea 1 Decembrie 1918 din Alba Iulia, Departamentul de Filologie
1 Decembrie 1918 University of Alba Iulia, Department of Philology
E-mail: marcela.ciortea@uab.ro

REVIEW: IMRE DANIEL, THE CULTURAL AGENT OF IGNÁC BATTHYÁNY
OR HOW HAS THE BATTHYNAEUM LIBRARY OF ALBA IULIA BEEN BUILT

Abstract: Portretul unui iluminist ardelean. Bibliotecarul Imre Dániel (1754-1804)/ Portrait of a Transylvanian Enlightenment, Librarian Imre Dániel (1754-1804) is a monography centered around the figure of a catholic Armenian, a native from Dumbrăveni, nowadays in the county of Sibiu, who, alongside bishop Ignác Batthyány, developed rich scientific and cultural activities. Educated in schools from Cluj and Vienna, Imre Dániel had vast knowledge of Latin paleography, codicology, diplomacy, library, foreign languages, which helped him in his activity as a librarian, copyist and researcher, investigated by Andreea Mârza for a timespan of approximately 30 years. Ending up in Transylvania after being promoted as bishop, interested in the history of the Church of Transylvania and Hungary, Ignác Batthyány, who was planning to transform Alba Iulia into an important scientific and cultural center, sent the scholar of Dumbrăveni to different parts of Europe, in order to acquire manuscripts or printed books for the library of Alba Iulia. Besides book acquisition, which increased the size of his personal library, brought by the bishop to Transylvania, Imre Dániel is the author of the first incunabula catalogue from Batthyaneum Library.

Keywords: Batthyaneum, codicology, library, copyist, catalogue, Dániel, Andreea Mârza.

Citation suggestion: Ciortea, Marcela. "Review: Imre Dániel, agentul cultural al lui Ignác Batthyány sau cum s-a constituit biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia." *Transilvania*, no. 9(2022): 54-57.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.09.07>.

Imre Dániel (1754-1804), un ardelean catolic din Dumbrăveni (Sibiu), a fost omul de încredere al episcopului Ignác Batthyány, fondatorul celebrei Bibliotecii Batthyaneum din Alba Iulia. Venind, probabil, pentru prima dată în Transilvania după ce a fost ridicat în scaunul episcopal, Ignác Batthyány, abate de Ják, canonic de Eger și, în fine, episcop de Transilvania, și-a adus cu sine biblioteca personală, iar ulterior a întemeiat aici o bibliotecă, o societate științifică, un institut astronomic și o tipografie. În toate aceste demersuri a

fost sprijinit de Imre Dániel, pe care l-a finanțat încă din timpul studenției sale vieneze, apoi, convins de erudiția și dăruirea lui, l-a reținut lângă sine, oferindu-i postul de bibliotecar, în fișa¹ căruia intra administrarea bibliotecii, catalogarea cărților, achiziția de carte, corespondența cu diverși intelectuali ai epocii și, nu în ultimul rând, călătoria științifică în interesul finanțatorului. Aventura celor doi îndrăgostiți de carte, de știință și de frumos este relatată cu acribie de Andreea Mârza, în volumul *Portretul unui iluminist ardelean. Bibliotecarul Imre Dániel*

(1754-1804), apărut la Editura Mega din Cluj-Napoca, în anul 2020.

La urcarea în scaunul episcopal de Alba Iulia, din care a păstorit vreme de aproape două decenii (1781-1798), Ignác Batthyány a înțeles că ideile promovate de curentul iluminist s-au instaurat și aici. Cu toată opoziția venită din rândul clerului, puterea seculară a reușit să erodeze autoritatea Bisericii, implicându-se în organizarea ei internă, fie prin desființarea ordinelor călugărești, fie prin numirea ierarhilor, care trebuiau să-și dovedească loialitatea față de stat. Astfel, de la iezuiții din Cluj, episcopul achiziționează tipografia, după desființarea ordinului, iar de la trinitarienii din Alba Iulia, vor ajunge în proprietatea lui biblioteca, biserica și mănăstirea². Iată ce-i scrie lui Imre Dániel, din Sibiu, un cunoscut al său, János Pap, cu privire la *agonia* trinitarienilor, după desființarea ordinului, ale cărui bunuri fuseseră scoase la licitație:

„Miercurea trecută, la data de 13 aprilie, au trebuit să plece frații trinitarieni. Din partea Guvernului a fost consilierul Pásztori, funcționarul Zirjék, din partea Camerei consilierii Fichtel și Csernik, a participat și domnul Fangh. Merită de amintit că, deși sunt preoți, au jurat pe cruce și că vor fi fideli împăratului, o să-i povestească totul, nu o să aibă secrete, nici vreo cumpătare în gândire. Azi [17 aprilie] au terminat totul pe la ora 12, au notat și estimat totul: reședința cu biserica (aici înțeleg clădirea) le-au estimat la prețul de 60.000 forinți, podgoriile la 300 de forinți, nu știu la cât au estimat mobilierul bisericii. Mai mult ca sigur că biblioteca îi va reveni Excelenței sale, Episcopul, pentru că domnul canonic Fangh se tot plimbă în jurul cărților, a fost de față când le-au înregistrat. Se plâng săracii trinitarieni în primul rând că nici pentru haine nu a rămas nimic, nu au nici lenjerie de pat, tot ce aveau erau două pături și o pernă; în al doilea rând, cine nu avea cărți, a rămas cu un *Breviarium*. După nenumărate cereri, i-au dat părintelui Fulgentius Delpini o carte de morală și un catehism sau mai degrabă cartea de dispute care era în pivniță, i-au lăsat-o pentru folosul comun.” (276-277).

În fața evidenței, Ignác Batthyány este nevoit să se supună³, iar ceea ce putea el face de pe poziția în care se afla era să salveze cât mai mult de la pieire: astfel, „a transferat în biblioteca sa cărțile ordinului anabaptist de la Vințu de Jos, cele ale iezuiților de la Sibiu, Cluj, Odorhei, dar și pe ale trinitarienilor” (238). Așadar, fondului de carte personală, adus cu el în Transilvania, îmbogățit prin moșteniri ori prin donații, i se adaugă diverse altele, achiziționate în urma unor vânzări publice. În 1782, el îl mandatează pe Imre Dániel în vederea plecării la Viena, unde urma să fie vândută biblioteca lui Christoph Anton, conte de Migazzi, cardinal de Viena și episcop de Vác, care se opusese reformelor inițiate de Maria Tereza (p. 44 și urm.). Împachetate în 51 de lăzi și trimise în Transilvania pe calea apei de Imre Dániel însuși, cărțile

cardinalului Migazzi, în jur de 8000 de volume, printre care și celebrul *Codex Aureus*, au constituit nucleul viitoarei biblioteci publice Batthyaneum.

Ignác Batthyány, așa cum am văzut deja, colabora cu Imre Dániel încă înainte de venirea sa în Transilvania, de pe vremea când tânărul studia la Viena și îi răspundea diverselor solicitări de natură științifică sau administrativă. Andreea Mârza citează o scrisoare din care reiese că Imre Dániel este cel care „i-ar fi adus episcopului Batthyány diploma împăratului Leopold, din anul 1701, prin care se acordau o serie de drepturi românilor din Transilvania” (42). Însă mai înainte, el a copiat, la cererea episcopului, un manuscris din secolul al XI-lea, care conținea opera Sfântului Gerard de Cenad, primul episcop creștin din Banat, prilej cu care și-a dovedit solidele cunoștințe de limbă latină, de paleografie și chiar de caligrafie. Pe baza acestui manuscris, Ignác Batthyány întocmește o ediție proprie, pe care o tipărește în anul 1790 (159), structurată pe două segmente: *De opere Sancti Gerardi* și *De actis Sancti Gerardi*.

În timpul studiilor sale la Roma, Ignác Batthyány a îndeplinit, la Colegiul Sant' Apollinare, un stagiul de bibliotecar, pe parcursul căruia și-a conturat niște idei foarte precise cu privire la modul de structurare a unei biblioteci. Astfel, păstrându-l pe Imre Dániel în funcția de bibliotecar, el întreține o strânsă colaborare cu acesta, implicându-se personal în distribuirea cărților, în catalogarea, în cotarea lor, trasând sarcini exacte:

„Am împărțit toate cărțile în trei clase, în clasa de teologie [...], în clasa de filosofie [...], în clasa de istorie; [...] am realizat totul în două săptămâni [...]. De aceea nu va fi necesar să se separe cărțile și să se împartă pe clase [...]; vreau să fie pusă fiecăruia dulap o literă, apoi un număr să fie dat fiecăruia sau locului, apoi cărțile să se înregistreze în ordinea în care se află și pe prima pagină a fiecărei cărți să se scrie litera dulapului, dar trebuie notat și numărul locului și numărul rândului în care se află. Numărul locului să se stabilească cu număr roman, numărul rândului în care este așezată cartea trebuie indicat cu număr arab. Eu am început de la dulapul așezat în spatele ușii; munca trebuie începută de acolo de unde am rămas eu, munca trebuie urmată în rând pe dulapuri, până când se va reveni la ușă.” (81-82).

Imre Dániel asculta și se achita de sarcini cu seriozitate. Astfel, probabil la cererea episcopului, el a întocmit primul catalog-inventar manuscris de incunabule de la Batthyaneum, a introdus informații bibliografice pe unele din cărțile prelatului, a achiziționat carte, a reușit câteva călătorii de documentare în Austria și în Italia, de pe urma cărora au rezultat un jurnal de călătorie și o bogată corespondență, prin intermediul căruia Andreea Mârza a reușit să surprindă atmosfera și spiritul epocii. Iată un fragment din jurnal, în care Dániel descrie biblioteca franciscanilor de la biserica Ara Coeli din

Roma, vizitată de el la data de 23 septembrie 1784:

„Nu doar numărul mare al volumelor face această bibliotecă remarcabilă și apreciazabilă, ci picturile deosebite ale plafonului, rafturile fabricate din lemn tare, așezarea armonioasă și dublă a lor, apoi mesele puse pe ici, pe colo, pentru comoditatea cititorilor, [...] și eleganța, apoi orologiul pus deasupra ușii pot să egaleze bine meritat cu orice bibliotecă din oraș. Mi s-a permis să cercetez cam o jumătate de oră rafturile. Domeniile sacre și profane sunt pline de cei mai buni autori și ediții deosebite. Tot acolo se află multe lucrări ale părinților greci, care ocupă locuri speciale.” (187).

Autoarea sesizează diferența dintre posibilitățile financiare ale episcopului Ignac Batthyány, care și-a permis să plătească un om pentru punerea în practică a planului său științific și cultural, și strădania solitară a cărturarilor români din epocă, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, care au fost nevoiți să-și desfășoare singuri întreaga muncă de copist și de cercetător (152). Ce e drept, niciunul din corifeii noștri nu era episcop, așa cum nu era nici Imre Dániel. Plasat cu o treaptă mai sus, Ignac Batthyány era conștient de faptul că o bibliotecă purta cu sine semnul valorii sociale a posesorului său. Din acest motiv, episcopul-savant a trudit să întemeieze la Alba Iulia o bibliotecă pe măsura celei întemeiate de cancelarul aulic Sámuel Teleki la Târgu Mureș și de guvernatorul transilvan Samuel von Brukenthal la Sibiu. Un secol mai devreme, Bethlen Gábor înființase la Alba Iulia un colegiu și pusese la dispoziția studenților colecția sa personală de carte; un secol mai târziu, o altă bibliotecă celebră lua naștere la Blaj, în colecția personală a canonicului Timotei Cipariu.

Interesante și utile sunt digresiunile create de Andreea Mârza, pentru a-și ajuta cititorul să pătrundă confortabil în atmosfera epocii studiate. Astfel, încă de la început, în descrierea bibliotecilor de la trecerea dinspre Renaștere spre secolul Luminilor, autoarea identifică patru tipuri de biblioteci: ego-biblioteca, aflată în proprietatea unui particular care își scria singur cataloagele, biblioteca conditivă, care servea un grup aparținând unei asociații sau unei academii, biblioteca famigliare, care aparținea unei familii și se transmitea de la o generație la alta și biblioteca muzeu, în care cărțile erau expuse pentru vizibilitate culturală și care deținea cataloage foarte bine întocmite, pentru a facilita accesul la cărți (21)⁴.

În altă parte, înainte de a purcede la discutarea jurnalului ținut de Imre Dániel în timpul călătoriei sale științifice întreprinse, la cererea lui Ignac Batthyány,

în Italia, Andreea Mârza analizează conceptul de *peregrinatio academica* în paralel cu acela de *Grand Tour*, acea călătorie de studii, care presupunea acumularea de cunoștințe din zone externe celei natale (248) și care consta într-un proces de învățare aplicat la spații deschise, prin vizitare de muzee, de biblioteci și societăți academice, prin participarea la discuții și evenimente mondene capabile să cultive gustul estetic al călătorului⁵. În sprijinul celor interesați de asemenea aventuri cărturărești, au apărut diverse ghiduri de călătorie, care menționau drumurile cele mai sigure, hanurile, locurile demne de vizitat (137), amănunte legate de vreme, de igienă, de îmbrăcăminte ori de regimul alimentar care trebuia ținut pe tot parcursul călătoriei (250). Dacă destinația era una îndepărtată, călătorul era obligat să aibă alături un însoțitor (Ibid.). În consecință, era nevoie de un pașaport, a cărui utilitate apărea într-o neînțelegere cu căruțașii sau la un control al poliției, și în care se menționau numele, destinația, scopul, durata, uneori chiar suma de bani pe care o avea călătorul asupra sa (137, nota 420). Acest pașaport era însoțit de una sau mai multe scrisori de recomandare, care garantau identitatea călătorului și legitimitatea deplasării. Pe baza unor astfel de recomandări formulate de Ignac Batthyány, Imre Dániel obține o audiență la Papă, la data de 7 martie 1785, când i-a dăruit Suveranului Pontif, din partea episcopului, un volum din lucrarea *Norma cleri*, realizată de acesta în anul 1784. În cadrul acestei întrevederi, Dániel a obținut pentru sine dreptul de a citi la biblioteca Vaticanului, dar a și răspuns, cu toate că a fost sfătuit să nu vorbească despre acest subiect (295), întrebărilor îngrijorate ale Papei cu privire la răscoala lui Horea Cloșca și Crișan, despre mersul căreia Dániel era informat, prin scrisori, de prietenii săi, János Pap, József Gábri, Károly Perén sau Márton Pápai.

Într-o redactare sobră și elegantă, cum autoarea ne-a obișnuit încă de la monografia dedicată lui Enea Silvio Piccolomini, Papa Pius al II-lea, studiul Andreei Mârza este consolidat de un aparat critic extrem de consistent. Rezumatul tradus în engleză (299-310) și în maghiară (311-321) este urmat de o bibliografie cuprinzând surse atât editate, cât și inedite, de o anexă care include cataloage, documente, liste de cheltuieli și de epistole, dar și cotele cărților și ale manuscriselor lui Imre Dániel identificate în diverse biblioteci ori lista bisericilor vizitate de acesta. Indicele riguros care încheie lucrarea sprijină demersul cititorului grăbit, aflat în căutare de informație exactă. Cu alte cuvinte, avem în față o carte care, de pe poziții științifice, aduce o lumină aparte în epoca Luminilor europene.

Note:

1. Andreea Mârza notează că nu a găsit nicăieri, în fondurile arhivistice parcurse, fișa postului de bibliotecar. Atribuțiile concentrate aici au rezultat prin asocierea activităților lui Imre Dániel. Vezi Andreea Mârza, *Portretul unui iluminist ardelean. Bibliotecarul Imre Dániel (1754-1804)* (Cluj-Napoca: Editura Mega, 2020), 74.
2. După ce a funcționat o vreme ca spital militar în timpul războiului austro-turc (1788-1791), complexul monastic trinitarian a primit noi întrebunțări: mănăstirea a devenit sediul institutului teologic înființat de Ignác Batthyány, iar biserica mănăstirii, sediu al viitoarei biblioteci Batthyaneum. În plus, hotărârea de desființare a ordinelor călugărești s-a extins, după iezuiți și trinitarieni, și asupra călugărilor paulini, probabil și asupra misericordienilor (care nu vor fi dizolvați, ci vor fi împuținați și obligați să poarte haine laice), dar în mod sigur și asupra ordinului bazilitan de la mănăstirea greco-catolică *Sfânta Treime* din Blaj. Vezi Mârza, 288. Cf. Daniel Dumitran, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob (1782-1830)*. Ediția a II-a (Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2007), 79.
3. Cunoaștem, din altă parte, că, la 13 martie 1782, trimițând la Viena actul de abdicare a Episcopului unit Grigore Maior, Ignác Batthyány a scris cu îngrijorare agentului imperial: „Si tantum possunt inimicorum machinationes, quis de statione sua securus erit?” (*Dacă mașinațiunile inamicilor pot face atâta, cine va fi liniștit cu privire la postul său?* Tr. n., M.C.). Octavianus Bârlea *Ex historia Romena. Ioannes Bob, Episcopus Fagarasiensis (1783-1830)* (Frankfurt am Main: Im Kommissionverlag Josef Knecht, 1948), 9.
4. Biblioteca Batthyaneum a fost alcătuită după principii occidentale. În mod similar, pentru spațiul bizantin, vezi, spre exemplu, Silviu-Constantin Nedelcu, *O scurtă istorie a bibliotecilor bizantine* (Iași: Lumen, 2020), 47 și urm., care analizează *biblioteca imperială, biblioteca patriarhală, biblioteca universitară, bibliotecile particulare* și pe cele *mănăstirești* din spațiul aferent mediului constantinopolitan.
5. În acest sens, vezi și Jacques Verger, *Universitățile în Evul Mediu*, trad. Simona Ilieș, pref. Monica Brînzei și Alexander Baumgarten (Iași: Polirom, 2019), 80-81 și *passim*.

Bibliography:

- Bârlea, Octavianus. *Ex historia Romena. Ioannes Bob, Episcopus Fagarasiensis (1783-1830)*. Frankfurt am Main: Im Kommissionverlag Josef Knecht, 1948.
- Dumitran, Daniel. *Un timp al reformelor. Biserica Greco-Catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob (1782-1830)*. Ediția a II-a. Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2007.
- Mârza, Andreea. *Portretul unui iluminist ardelean. Bibliotecarul Imre Dániel (1754-1804)*. Cluj-Napoca: Editura Mega, 2020.
- Nedelcu, Silviu-Constantin. *O scurtă istorie a bibliotecilor bizantine*. Iași: Lumen, 2020.
- Verger, Jacques. *Universitățile în Evul Mediu*. Traducere de Simona Ilieș. Prefață de Monica Brînzei și Alexander Baumgarten. Iași: Polirom, 2019.